

Relationen mellan stad, land och ekonomisk tillväxt i historisk belysning

Martin Henning, docent i ekonomisk historia, Göteborgs universitet. Stockholm 29 januari 2019.

– Ett sätt att närma sig relationen mellan stad och land är genom ekonomisk teori. 1900-talets ekonomiska teorier om stad, land och rumsliga samband påverkar hur vi arbetar med planerings- och tillväxtverktyg idag, berättade Martin Henning.

Ekonomiska teorier påverkar idag

Under 1900-talet kom *Alfred Webers*, tysk nationalekonom och sociolog, industrilokaliseringsteori om att förstå lokaliseringsförutsättningar och regional utveckling under den andra industriella revolutionen. Han menade att det utifrån transportkostnader för råvaror och energi var möjligt att finna en jämviktslokalisering för en verksamhet. Staden var inte mer än en punkt på kartan, ett icke differentierat marknadsområde. Än i dag finns vissa av hans tankar kvar i svensk regionalpolitik, ett exempel är transportkostnadsstöd.

Walter Christallers, tysk geograf och ekonom, menar i sin centralortsteori från 1933 att det finns en hierarkisk Ortsstruktur och rangordnade städerna efter utbud av varor och tjänster. I och med detta fick staden en roll.

Agglomerationsteorin (*Marshall, Principles of Economics (1890)*) om samlokalisering av verksamheter i städer eller regioner gör också sitt intåg. Teorin har levt kvar länge och också återupplivats i samband med att vi talar om kluster och liknande.

På 1960-talet kom *Jane Jacobs*, amerikansk-kanadensisk författare och arkitektur- och stadsplaneringskritiker, teorier om innovativa miljöer i stora städer, i till exempel boken *The Economy of Cities (1969)*. Hon talar om fördelen med diversifierade miljöer och hur idéer kom samman i städer framförallt för att främja innovation. Teorierna som sedan utvecklas kring den kreativa klassen är en slags vidare förfinad utveckling av *Jane Jacobs* teorier.

– Läs boken, den kommer att förändra era liv, den har förändrat mitt.

Den nya ekonomiska geografin, *Paul Krugman*, amerikansk nationalekonom, (Nobelpris i ekonomi 2008), fick stort genomslag. Teorin handlar om att förstå geografisk lokalisering och differentiering ur ett handelsteoretiskt perspektiv. *Krugman* länkar mer traditionell nationalekonomisk teori till rumsliga frågor. Han utformade nya tekniska verktyg för att förstå detta bättre. *Krugman* menar att minskade transportkostnader i rummet egentligen bara gör att vi får större regionala ojämlikheter. Teorin talar om två rumsliga situationer: centrum och periferi.

– Detta har lämnat avtryck i hur vi tänker, hur vi bortser från mellanformerna.

– Trots att jag är akademiskt förtjust i *Den nya ekonomiska geografin* är det för mig helt obegripligt hur den fått så stort genomslag i just planeringskretsar. Den är inte lämpad som planeringsteoretiskt verktyg. Då rekommenderar jag snarare mer generella teorier, som tar en ekonomisk verklighet i beaktning.

Tillväxt utvecklas i eror

På senare år har det utvecklats ett teoretiskt synsätt inom den evolutionära ekonomiska geografin som säger att tillväxt utvecklas i olika eror, och att det i dessa finns olika rumsliga logiker. Städer, mindre tätbefolkade regioner och landsbygd kan ha olika roller att spela i olika tider/eror av ekonomisk utveckling.

– Detta går fram och tillbaka på ett förutsägbart sätt, åtminstone i aggregerade termer. I tider av stark omvandling kommer vissa regioner att dra ifrån, i andra tider kommer det finnas en konvergens mellan dem.

Kopplingen mellan urbanisering och tillväxt är något omtvistad i den ekonomiska historien. I vissa eror, i vissa länder, har städerna varit de som dragit tillväxten, i andra eror, i andra länder har det varit andra delar av landet. Även om det under vissa eror finns en stark koppling mellan urbanisering och tillväxt, betyder inte det att städer alltid har varit de mest dynamiska (New York och Malmö på 1970-talet, Göteborg under varvskrisen, Pittsburg och Detroit idag).

Vad har hänt tidigare?

– Vi kan också närma oss relationen stad land genom att studera vad som tidigare hänt, menade Henning.

I starten av den industriella revolutionen är Sverige ett land med stora regionala ojämlikheter. Vissa regioner ligger långt före andra i ekonomisk utveckling. I Sverige var industrialisering en rural process, ovanligt utspridd i jämförelse med andra länder i Europa. Under efterkrigstiden och rekordåren hade vi en rumslig tillväxtregim där tillväxtkrafterna bidrog till att skapa tillväxt i hela landet.

– Det går inte att definiera några regioner som hade någon annan tillväxtbana än någon annan. Hela landet drog.

Under 80-talet går Sverige mot en stark regional divergens i ekonomiska tillväxttermer. Stockholm drar ifrån, något senare följer Göteborg och Malmö efter. Sverige är inte unikt, i Europa och USA ser man samma sak, med undantag av Tyskland (med ett helt annat distribuerat system) och Frankrike.

– De regionala ojämlikheterna når sin lägsta nivå i början av 1980-talet. Idag är vi tillbaka på samma nivå som innan andra världskrigets utbrott.

Skillnaderna mellan stad och land Sverige inte är inte astronomiska, internationellt finns det större. Globalt drar de allra största städerna eller största i varje regionsystem i från. I det svenska systemet framför allt Stockholm och i viss mån Göteborg.

De nordiska länderna har under 1900-talet gått från periferi till att vara världens rikaste internationellt sett i stort sett under en frånvaro av urbana områden.

Vad påverkar i dag?

Spridningen av den ekonomiska, institutionella och teknologiska tillväxten i rummet vi sett i andra skiften tidigare har inte riktigt kommit igång.

– Jag är tveksam till att vi kommer att se den.

Interaktionen mellan tjänster och industri är strukturellt sett några av de mest kännetecknade dragen för vår tid. Den drabbar mindre regioner på två sätt. Dels har de avancerade tjänstesektorerna rent faktiskt svårare att växa i de mindre tätbefolkade områdena, samtidigt som de som potentiellt sett har väldigt goda anställningschanser inom den typen av verksamheter (de som lämnar tillverkningsindustrin för att gå över till arbete i avancerade tjänstesektorer) tenderar att också dras till storstadsregionerna.

– Den gamla ärvda strukturen från den andra industriella revolutionen möter två typer av problem i de mindre regionerna, både endogent och migrationsmässigt.

I den offentliga sektorn, som i Sverige har en väldigt stor påverkan på de regionala utfallen, finns en centralisering av verksamheter.

– Där har vi heller inte fått draghjälp.

Planering och politik i ett divergerat regionssystem

Vilken roll ska planeringen och regionalpolitiken ha i en värld där vi går mot ett mer divergerat regionssystem?

– Ekonomiskt sett kanske det inte finns så många skäl att policymässigt arbeta emot de verkligt starka strukturella krafterna. I vår tillväxtera är storstadsregionerna och de stora städerna trots allt vinnare. Det krävs oerhörda resurser, i en marknadsekonomi, att motverka denna typ av strukturella tendenser. Finns det andra skäl för att designa planeringsverktyg eller ha idéer kring hur man kan mildra eller till och med hindra orimliga effekter för individer och regioner? Det kan finnas sociala och socialpolitiska skäl.

– Egentligen handlar det om att förhindra att vissa regioner kommer alltför långt efter. Planering och landsbygdsstruktur handlar om att upprätthålla en mottagarkompetens i de mindre centralt belägna regionerna, för att de inte ska gå för långt i en så kallad anorektisk specialisering (man specialiserar sig så långt

att man förlorar förmågan att ta tillvara tillväxtkrafterna). Vi kanske bör stödja regionernas mottagarkompetens, så att de den dagen tillväxtparadigmen vänder och tillväxten i de mindre regionerna ökar står redo att utnyttja detta på längre sikt.

– Det skiftet har vi sett tidigare i historien. För mig handlar allt om humankapitalet.

Frågor och reflektioner

– Vilka processer menar du kan leda till skiftet? Vad ser du i kikaren?

– Undersökningar som gjorts på senare år avseende regional tillväxt pekar framför allt på humankapitalets roll. Om vi kommer att se en process av tillväxtspridning tror jag att det är centralt att man ute i regionerna på ett distribuerat sätt ser till att man har humankapital som kan ta emot den typen av impulser. De regionala högskolorna är en ganska bra idé regionalpolitiskt sett. Om vi ska ha en utveckling utanför de näringar som är kopplade till lokaliserade fördelar, tror jag det är det som är det enda receptet en framtida motor och kompetens inom dessa områden.